

Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти

С. В. Стеблюк

Мукачівський кооперативний торговельно-економічний коледж, м. Мукачеве, Україна
Corresponding author. E-mail: svetasteblyuk@gmail.com

Paper received 26.01.20; Accepted for publication 15.02.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-220VIII88-11>

Анотація. У статті розкрито актуальність дослідження проблеми щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Проаналізовано стан розробки питання в науковій літературі. Обґрунтовано вибір та шляхи реалізації педагогічних умов формування професійної компетентності означеної спеціальності в системі ступеневої освіти. Запропоновано авторське формулювання ключового поняття. Це взаємопов'язані, інтегровані елементи освітнього процесу за кожним ступенем зокрема, в основі якого поєднання традиційних та інноваційних методів навчання, взаємозв'язок аудиторної, позааудиторної діяльності, що спрямовані на формування компетентної особистості.

Ключові слова: ступенева освіта, професійна компетентність, педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, освітній процес.

В Україні прийнято низку законодавчих актів в освітній галузі (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту»), що спрямовані на формування компетентної особистості. Зміни відбуваються із урахуванням вітчизняних наукових доробок, процесу інтеграції країни в європейський й світовий освітній простір. Значне реформування зазнала спеціальність 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність галузі знань Управління та адміністрування. Стрімкий розвиток економічних процесів, інфраструктури ринку потребують від майбутнього фахівця сформованості економічного мислення, морально-етичних якостей, креативності, здатності йти на ризик. Стандартом вищої освіти означеної спеціальності визначено перелік компетентностей – інтегральна, загальні, спеціальні. У процесі проведення дослідження автором сформульовано підприємницьку, економічну та загальнокультурну складові формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Розроблено авторську концепцію підготовки здобувачів освіти за означеним фахом, відповідно структурно-функціональну модель, що передбачала сукупність педагогічних умов за освітніми ступенями (молодший спеціаліст, бакалавр, магістр).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічного спрямування досліджувала низка науковців: Н. Баловсяк, Н. Болюбаш, І. Демура, Є. Іванченко, Н. Журавська, А. Спіцина, Н. Трішкіна, О. Шпак та ін. Дослідниками формулювалися педагогічні умови в залежності від мети і завдань наукового пошуку. Наводимо формулювання найбільш типових, дотичних до предмету нашого дослідження. Відтак, Н. Горою визначено й обґрунтовано формування професійної компетентності майбутніх товарознавців, серед яких: органічне поєднання різних форм організації освітнього процесу з метою формування професійної компетентності майбутніх товарознавців; використання активних методів навчання у процесі вивчення дисципліни циклу професійної підготовки; спрямування змісту дисципліни циклу професійної підготовки на формування професійної компетентності; формування професійної компетентності майбутніх товарознавців відповідно до розробленої технології [1, с.135]. Досліджуючи форму-

вання професійної компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки, І. Демура сформулювала наступні: розробка змісту освіти на основі інтеграції міждисциплінарних знань, вмінь і навичок та їхньої професіоналізації; раціональне поєднання в навчально-виховному процесі різноманітних форм, методів і прийомів навчання, що дає змогу моделювати зміст економічної діяльності, активізувати практичні вміння студентів та забезпечувати тісний взаємозв'язок навчальних занять та роботи студентів в навчально-практичному центрі «Бізнес-інкубатор»; формування системи професійних цілей та цінностей [3, с.12]. А. Спіцина теоретично обґрунтувала й експериментально перевірила сукупність педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх економістів, як-от: мотивоване залучення студентів до інтерактивної взаємодії, спрямованої на формування та розвиток професійної компетентності майбутнього економіста; організація активної мисленнєвої та креативно-змістовної діяльності студентів під час інтеракцій; наявність цілісної самоосвітньої навчально-пізнавальної програми розвитку професійної компетентності майбутніх економістів; наближення процесу підготовки студентів до практичної діяльності економіста сучасного підприємства шляхом активної участі у дидактичних іграх професійного спрямування [4, с.11]. Провівши контент-аналіз наукових джерел, констатуємо той факт, що педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності не виявлені.

Мета статті: розкрити та обґрунтувати зміст педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти.

Матеріали і методи. У процесі наукового пошуку розглянуто нормативно-законодавчу базу, що стосується розвитку вищої професійної освіти та підприємницької діяльності. Окрім того, вивчено доробки вчених з підготовки фахівців економічних спеціальностей: дисертації, автореферати, наукові статті, монографії, тези конференцій. Це дало можливість з'ясувати актуальність дослідження, не вирішені проблеми у професійній підготовці майбутніх підприємців. Методами наукового дослідження стали: контент-аналіз, спостереження за навча-

льним процесом в закладах освіти України, моделювання.

Результати дослідження. На початковому етапі щодо проблеми визначення педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва з'ясували поняття «умова», «педагогічна умова». Поняття «умова» формулюється таким чином: необхідна обставина, яка уможливило здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [2, с.1506]; категорія, в якій відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує [6, с. 703]. Натомість дефініція «педагогічна умова» формулюється як: сукупність заходів та методів навчання, що сприяють побудові навчально-творчого процесу з урахуванням потреб, інтересів та можливостей особистості що впливає на формування професійної компетентності майбутніх фахівців, та допомагає розкрити їх потенціал особистості в професійному та суспільному планах [1, с. 135]; сукупність взаємозалежних елементів освітнього середовища – чинників, що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії, реалізуються в навчально-виховному процесі ВНЗ, спонукають викладачів і студентів до активізації власної діяльності з метою оптимізації професіогенезу майбутніх фахівців та спричиняють підвищення ефективності процесу професійної підготовки людей з вищою освітою [5].

У площині нашого дослідження педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності розглядаються як взаємопов'язані, інтегровані елементи освітнього процесу за кожним ступенем зокрема, в основі якого поєднання традиційних та інноваційних методів навчання, взаємозв'язок аудиторної, позааудиторної діяльності, що спрямовані на формування компетентної особистості.

Спостереження за освітнім процесом в закладах вищої освіти та педагогічний досвід автора дали можливість сформулювати такі педагогічні умови.

ОКР «молодший спеціаліст»: створення студентоорієнтованого середовища; різноплановість аудиторної та позааудиторної діяльності в умовах вищої школи; ОС «бакалавр»: організація квазіпрофесійної діяльності на основі моделювання та бізнес-проекткування; урізноманітнення форм позааудиторної та науково-пошукової діяльності; ОС «магістр»: спрямованість на професійну самореалізацію в поєднанні науково-пошукової та практичної діяльності; розвиток професійних умінь до діджиталізації у бізнес-середовищі.

Наскрізною педагогічною умовою для всіх освітніх ступенів є професійно-інтегративна технологія навчання. У рамках статті стисло опишемо зміст педагогічних умов.

Створення студентоорієнтованого середовища (ОКР «молодший спеціаліст») передбачає спрямування освітнього процесу на формування складових професійної компетентності (економічна, підприємницька, загальнокультурна); визначення методологічних підходів у нових освітніх реаліях; урахування дидактичних вимог до організації навчально-практичної діяльності (дотримання принципів навчання, специфічних зокрема); удосконалення традиційної системи підготовки майбутніх фахівців з підприємництва на основі педагогіки партнерства. Реалізація означеної умови передбачає мотива-

цію до майбутньої професійної діяльності. Ураховуючи специфіку освітнього процесу в умовах вищої школи, вкрай важливим є виокремлення педагогічної умови – *різноплановість аудиторної та позааудиторної діяльності*.

Організація квазіпрофесійної діяльності на основі моделювання та бізнес-проекткування (ОС «бакалавр») дасть можливість реалізувати завдання з практичної підготовки майбутніх фахівців на основі віртуалізації підприємницької діяльності. Застосовувалося два види моделювань: моделювання на основі словесної інформації та моделювання на основі розрахункової ситуації.

Наведемо зразок моделювання першого типу. До магазину «Веселка» підходять два покупці, які мають однакові заробітні плати й однакові суми грошей у гаманцях. Дивлячись на ціну розкладеного на вітрині товару, перший із них каже: «Занадто дорого». Другий зауважує: «Цілком доступна ціна». Чим, на Ваш погляд, можуть бути зумовлені такі різні оцінки? Дати відповідь на запитання ситуації, склавши діалог.

Зразок моделювання другого типу. З певних причин у Вас з'явилася одна «зайва» година вільного часу. Записати варіанти, на що Ви витратили б цей час. Назвати 3-4 види діяльності, яким надали б перевагу у вільний від занять час; поділити дошку на дві колонки: одну назвати «Вибір», другу – «Раціональність». Запропонувати однокурсникам назвати свій вибір, занесений до колонки 1, а наступний за значущістю – до колонки 2.

Моделювання ситуацій створює квазіпрофесійне середовище, що дозволяє формувати складові професійної компетентності, забезпечує комплексно-синтезовану модель інтеграції.

Урізноманітнення форм позааудиторної та науково-пошукової діяльності дасть можливість реалізувати завдання сформульовані Стандартом вищої освіти спеціальності. Дослідженням підтверджено ефективність застосування майстер-класів, тренінгів, проведення годин кураторами (академнаставниками) у різних формах, розробки медіа-проектів та ін.

Відтак, для майстер-класу була запропонована віртуальна крамниця, в якій для продажу представлено асортимент продовольчих товарів. Студенти здійснювали викладку товару, формували ціники, передбачали дохід від продажу. Ця робота продовжилася діловою грою. Такий майстер-клас забезпечив комплексно-синтезовану модель інтеграції з підприємництва, торгівлі, продовольчих товарів, обладнання підприємств торгівлі, економіки торговельного підприємства. Результати підтвердили, що особливості організації торгівлі, комунікація між продавцем і покупцем була на належному рівні, проте недоліком стало те, що задіяно незначну кількість студентів.

Більш ефективними стали тренінги. Використовувалися з метою формування у студентів підприємницьких умінь та навичок, ефективної взаємодії, розвитку здібностей та якостей, що дозволяли досягти успіху в майбутній професійній діяльності. Алгоритм роботи: привітання; знайомство; визначення правил роботи у групі; висловлювання очікувань учасників; опрацювання завдань, що закінчуються обговоренням; рефлексія; формулювання висновків.

Науково-пошукова діяльність набуває нового змісту. У межах закладів вищої освіти діють студентські наукові гуртки. Формами проведення занять стали: «бізнес-

симуляція», імпровізований проект, круглий стіл, заняття-подорож, навчання на підприємствах, міні-конференції, імітаційна гра та ін. Гурткова робота забезпечувала формування навичок роботи з науковою економічною інформацією; сприяла розвитку самостійного, творчого мислення, вміння використовувати отримані знання на практиці, сприяла глибшому розумінню законностей економічних законів, засвоєння правил усного та письмового представлення результатів.

Спрямованість на професійну самореалізацію в поєднанні науково-пошукової та практичної діяльності (ОС «магістр») передбачає формування інтегрованих умінь інтерпретувати професійну інформацію, формулюючи власні судження. Практикувалося проведення тренінгів студентами-магістрантами зі студентами ОС «бакалавр», як приклад, «Організація дослідницької роботи студента у процесі проходження виробничої практики». Така співпраця мобілізувала їх до командної роботи на основі довіри, взаємоповаги, толерантності, і до прагнення до подальшого здобуття освіти.

Розвиток умінь до діджіталізації у бізнес-середовищі (ОС «магістр») забезпечує формування професійних навичок сучасного фахівця в умовах інформаційного ринку. Реалізується за принципом від простого до складного через роботу з мобільними пристроями,

голосовими повідомленнями, спілкуванням в онлайн-режимі, участі у Міжнародних проєктах, створенні аналітичних презентацій тощо. У процесі цифрової трансформації бізнес-моделей настає потреба у формуванні в майбутніх фахівців умінь збирати, аналізувати дані, їх обробляти та презентувати. Це досягається на практичних заняттях з економічних дисциплін («Економіка торговельного підприємства», «Логістика», «Економічна статистика» та ін.), створенні бізнес-проєктів.

Висновки. Таким чином, нами обґрунтовано педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва торгівлі та біржової діяльності. Педагогічні умови трактуємо як взаємопов'язані, інтегровані елементи освітнього процесу за кожним ступенем зокрема, в основі якого поєднання традиційних та інноваційних методів навчання, взаємозв'язок аудиторної, позааудиторної діяльності, що спрямовані на формування компетентної особистості. Подано зміст кожної з умов за освітніми ступенями і можливості їх реалізації.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у графічній побудові структурно-функціональної моделі формування професійної підготовки майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гора Н. В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх товарознавців. Молодий вчений. Педагогічні науки. 2018. № 6 (58). С. 134–137.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови/Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпін: Перун, 2001.1440 с.
3. Демура І. В. Формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/Національна академія педагогічних наук України. Київ, 2010. 22 с.
4. Спіцина А. Є. Формування професійної компетентності

- майбутніх економістів засобами інтерактивних технологій навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2015. 22 с.
5. Максимчук Л. В. Педагогічні умови застосування інтерактивних технологій у підготовці майбутніх економістів-міжнародників/Л. В. Максимчук//Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. Вип. 1.URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN>
6. Філософський словник/за ред. В. І. Шинкарука. 2 вид., перероб. і доп. К.: Головна редакція УРЕ, 1986. 796 с.

REFERENCES

1. Gora N. V. Pedagogichni umovy formuvannya profesijnoyi kompetentnosti majbutnix tovaroznavciv. [Pedagogical terms of forming of professional competence of future commodity experts]. Molodyj vchenyj. Pedagogichni nauky. 2018. 6 (58). Pp. 134–137.
2. Velykyj tлумачnyj slovnyk suchasnoyi ukrajynskoyi movy [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]/Uklad. i golov. red. V. T. Busel. K., Irpin: Perun, 2001.1440 p.
3. Demura I. V. Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti studentiv ekonomichnyx specialnostej u procesi faxovoyi pidgotovky. [Formation of professional competence in students of economics in professional training process]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04/Nacionalna akademiya pedagogichnyx nauk Ukrayiny. K., 2010. 22 p.
4. Spitsina A. E. Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti

- majbutnix ekonomistiv zasobamy interaktyvnyx tehnologij navchannya [Formation of professional competence of future economists of interactive learning technologies]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Pereyaslav–Xmelnyczkyj, 2015. 22 p.
5. Maksymchuk L. V. Pedagogichni umovy zastosuvannya interaktyvnyx tehnologij u pidgotovci majbutnix ekonomistiv-mizhnarodnykiv [Pedagogical conditions for the use of interactive technologies in the training of future international economists]. Visnyk Nacionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. 2012. Vyp. 1.URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN>
6. Filosofskij slovnyk [Philosophical Dictionary]/za red. V. I. Shynkaruka. 2 vyd., pererob. i dop. K.: Golovna redakciya URE, 1986. 796 p.

Pedagogical conditions of formation of professional competence in future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activity in the system of multi-degree education

S. V. Stebljuk

The article reveals the relevance of the study of the problem of formation of professional competence in future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities. The state of development of the issue in the scientific literature is analyzed. The choice and ways of realization of pedagogical conditions of formation of professional competence of a certain specialty in the system of multi-degree education are substantiated. The author's wording of the key concept is suggested. These are interconnected, integrated elements of the educational process at each stage, in particular, which are based on a combination of traditional and innovative teaching methods, interconnection of face-to-face training and extracurricular activities aimed at a formation of a competent personality.

Keywords: multi-degree education, professional competence, pedagogical conditions of formation of professional competence in future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activity, educational process.